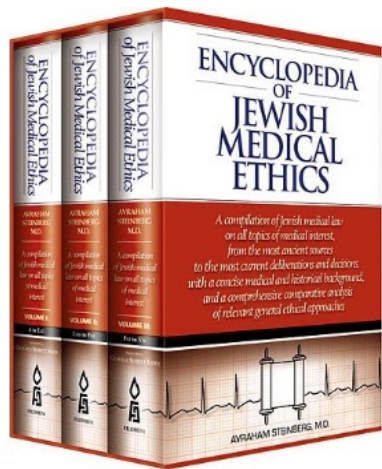

SUBSTITUTE DECISION MAKING IN END OF LIFE – HALAKHIC CONSIDERATIONS

Rabbi Prof. AVRAHAM STEINBERG, MD

THE DECISIONS:

TIME OF APPLICATION

PERMISSIBLE / NON-PERMISSIBLE

TIME OF APPLICATION: ONLY DYING PATIENT

DYING PATIENT - HALAKHIC DEFINITIONS

CHAYE SHAAH vs CHAYE OLAM

- The dying patient is defined as “temporary life” (חיי שעה)
- In Talmud – no clear definition of חיי שעה
- Most Poskim maintain that חיי שעה is equivalent, in time, to טריפה
- Hence, חיי שעה is regarded as 12 months of expected survival

HALAKHIC SOURCES

- **וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצַרְעִים* פֶּתַח הַשָּׁעַר, וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, מָה אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים פֹּה עַד מָתְנוּ: אִם אָמַרְנוּ נְבוֹא הָעִיר וְהָרַעַב בְּעִיר וּמָתְנוּ שָׁם, וְאִם יוֹשְׁבָנוּ פֹה וּמָתְנוּ, וְעַתָּה לָכֵן וְנִפְלָה אֶל מַחְנֵה אָרֶם, אִם יַחֲיֵנוּ נַחֲיָה, וְאִם יָמִיתְנוּ וּמָתְנוּ. **מל"ב ז, ג-ד****

***זה גיחזי ושלושת בניו. סוטה מז א; סנהדרין קז ב**

- **אמר רבא א"ר יוחנן, ואמרי לה אמר רב חסדא אמר ר' יוחנן: ספק חי ספק מת - אין מתרפאין מהן, ודאי מת - מתרפאין מהן. מת, האיכא חיי שעה, לחיי שעה לא חיישינן. ומנא תימרא דלחיי שעה לא חיישינן, דכתיב (מלכים ב' ז) אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם, והאיכא חיי שעה, אלא לאו לחיי שעה לא חיישינן. **ע"ז כז ב****

HALAKHIC SOURCES

- מה שאמרו דלחיי שעה לא חיישינן כמה הוא שיעור חיי שעה כי לא נתפרש וכתב שדוהק לומר שאם מת בחולי זה נקרא חיי שעה ואם מת מחולי אחר אין זה חיי שעה, והעלה דחיי שעה הוא י"ב חודש מהא דקיי"ל טריפה אינה חיה י"ב חדש מוכח דכל שאינו יכול לחיות מחולי זה יב"ח לא נחשב חייו רק לחיי שעה ולא חיי עולם. דרכ"ת יו"ד סי' קנ"ה ס"ק ו, שהביא חקירה מהגהות חכמת שלמה

- ואולי כל תוך יב"ח מקרי חיי שעה, רמז לדבר טריפה שחשיב כגברא קטילא להלכה, שאינו חי יב"ח, אעפ"י שיש לדחות רמז זה מכמה אנפי, בכ"ז אינו מהנמנע שלגבי חיי עולם נחשב זה חיי שעה... ובדבר פירוש חיי שעה שבספר אחיעזר שם כתב והסברא פשוטה דאין חלוק בין חיי שעה לזמן מועט של יום או יומים או איזה חדשים, והתיר בעובדא דידיה שהרופאים מומחים אמרו דבלא הניתוח לא יחיה יותר מששה חדשים. שו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל) סימן קמג

HALAKHIC SOURCES

• **ב. מה נחשב חיי שעה לענין הקדמת חולה שאפשר לרפאותו לחיי עולם.**

ובנך היקר נכדי הרה"ג ר' מרדכי שליט"א הוסיף שראוי להגדיר בדיוק מה נחשב חיי שעה ומה נחשב חיי עולם ... יש להקדים החולה ששייך שיתרפא שיחיה יותר משנה שהוא לא אבד חזקת חיים שלו, מחולה האחר שלפי דעת הרופאים לא יחיה יותר משנה שהוא בחשיבות טרפה להרופאים, ועוד גרוע שלא יוכל לחיות יותר משנה, וטרפה באדם הא שייך שיחיה אפילו הרבה שנים. שו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סי' עה

PERMISSIBLE / NON-PERMISSIBLE

**WITHHOLDING / WITHDRAWING
PERTAINING TO THE DYING PROCESS**

HALAKHIC SOURCES

- **ההוא יומא דנח נפשיה דרבי, גזרו רבנן תעניתא ובעו רחמי, ואמרי: כל מאן דאמר נח נפשיה דר', ידקר בחרב. סליקא אמתיה דרבי לאיגרא, אמרה: עליוני' מבקשין את רבי והתחתוני' מבקשין את רבי, יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים. כיון דחזאי כמה זימני דעייל לבית הכסא, וחלץ תפילין ומנח להו וקמצטער, אמרה: יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים. ולא הוו שתקי רבנן מלמיבעי רחמי, שקלה כוזא שדייא מאיגרא [לארעא], אישתיקו מרחמי ונח נפשיה דרבי. כתובות קד א**
- **נראה בעיני דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה כדאמרינן בפרק הנושא (כתובות קד) דכיון דחזאי אמתיה דרבי דעל כמה זימנין לבית הכסא ואנח תפילין וקא מצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי. ר"ן נדרים מ א ד"ה אין**

• מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה ובאת לפני רבי יוסי בן חלפתא, אמרה ליה רבי הזקנתי יותר מדאי ומעכשיו חיים של ניוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משקה, ואני מבקשת להפטר מן העולם, א"ל מה מצוה את למודה לעשות בכל יום, א"ל למודה אני אפילו יש לי דבר חביב אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום, א"ל מנעי עצמך מבית הכנסת שלשה ימים זה אחר זה, הלכה ועשתה כן, וביום השלישי חלתה ומתה.

ילקוט שמעוני פר' עקב [רמז תתמו], ומשלי [רמז תתקמג]

- היא לוז ... ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן יוצאין חוץ לחומה והן מתים

[סוטה מו ב; בראשית רבה סט ח]

- בשעת פטירתו אמר לו: [רבי], ברכני! אמר לו: יהי רצון שתגיע לחצי ימי. - ולכולהו לא? - אמר לו: הבאים אחריך בהמה ירעו? רש"י: הבאים אחריך בהמה ירעו - בתמיה: אין טוב לך לחיות ימים רבים כמוני, שאם כן לא יטלו בניך בגדולתך, ואתה נשיא, והם כל ימיהם יהיו הדיוטות.

[מגילה כח א]

- כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה כו'. שהוא סובר שעל ידי שיאריך באמן יאריך ימים ושנים כדאמרינן בסמוך כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו והוא טועה דאריכות ימים ושנים יותר מדאי נמי אינן טובים כמ"ש והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ וגו'

[מהרש"א ח"א ברכות מז א]

מקורות הלכתיים

מסיר המונע

- 'ועת למות' (קהלת ג ב), למה הוצרך קהלת לומר כן, אלא כשאדם גוסס כשנפש אדם יוצאה, אין צועקין עליו שתשוב נפשו, כי אינו יכול לחיות אלא מעט ימים, ואותן ימים יסבול ייסורין.

ספר חסידים סי' רלד (סי' שיח בהוצאת וויסטינעצקי)

- אין גורמים לאדם שלא ימות מהרה, כגון שהיה אחד גוסס והיה אחד קרוב לאותו בית חוטב עצים, ואין הנשמה יכולה לצאת, מסירים החוטב משם, ואין משימים מלח על לשונו כדי שלא ימות, ואם גוסס ואומר אינו יכול למות עד ששימוהו במקום אחר, אל יזיזהו משם. ספר חסידים, סי' תשכג (סי' שטו בהוצאת וויסטינעצקי)

- אסור לגרום למת שימות מהרה ... אבל אם יש שם דבר שגורם עיכוב יציאת הנפש, כגון שיש סמוך לאותו בית קול דופק כגון חוטב עצים, או שיש מלח על לשונו, ואלו מעכבים יציאת הנפש, מותר להסירו משם, שאין בזה מעשה כלל, אלא שמסיר המונע.

רמ"א יו"ד שלט א

מקורות הלכתיים

- בעיקר היסוד דכל מה שאפשר להאריך חיי החולה (אפילו אינו אלא לחיי שעה) צריכים לעשות, אמת שגם אני שמעתי בילדותי מימרא כזו, ולא ידעתי אם זהו מבר סמכא הוא, אבל בעיני דבר זה צע"ג, דביו"ד סי' שלט מבואר, דמותר להסיר דבר המונע פטירת החולה, ורק מעשה בגופו אסור לעשות. ואם כן להיות שב ואל תעשה, לכאורה (במקום שעי"ז יתווספו לו יסורים) לא מצאתי איסור. ואדרבה יש ללמוד למנוע מזה, עי' בבית לחם יהודה ביו"ד שם ד"ה מכח שאומרים, שאין לתת מלח להאריך הגסיסה, (ואולי גוסס שאני), אבל לכאורה כל שאינו אלא לחיי שעה, ואין בו הצלה ממש, דמי לנידון הגוסס, שהרי הגוסס הוא כחי לכל דבריו, וכל זה צע"ג.
- קריינא דאגרתא להגר"י קנייבסקי, מכתב קצ

מקורות הלכתיים

- הנה בדבר אם יש אנשים חולים כאלו שאין ליתן להם איזה מיני רפואות להאריך חייהם קצת יותר, הנה מפורש בכתובות ריש דף ק"ד בעובדא דפטירתו של רבי ... ונקט זה הגמ' לאשמועין שאיכא לפעמים שצריך להתפלל על האדם כשמצטער ואין מועילין מיני רפואות לרפאותו, והתפלות שיתרפא לא נתקבלו, שצריך להתפלל עליו שימות, כי אמתיה דרבי היתה חכמה בדיני התורה והיו למדין ממנה רבנן לפעמים, ועיין בר"ן נדרים ריש דף מ' ... הרי דהר"ן מביא לדינא הא דהתפללה אמתיה דרבי לבסוף כשראתה צעריה דרבי טובא ותפלות דרבנן לא מתקבלות לרפאותו לגמרי ואף לא להקל יסוריו אלא שיחיה כמו שהוא ביסוריו... ובאינשי כה"ג שהרופאים מכירין שא"א לו להתרפאות ולחיות, ואף לא שיחיה כמו שהוא חולה בלא יסורין, אבל אפשר ליתן לו סמי רפואה להאריך ימיו כמו שהוא נמצא עתה ביסורין, אין ליתן לו מיני רפואות אלא יניחום כמו שהם, כי ליתן להם סמי רפואה שימות עי"ז וכן לעשות איזה פעולה שיגרום לקצר אפילו לרגע אחת הוא בחשיבות שופך דמים, אלא שיהיו בשב ואל תעשה, אבל אם איכא סמי מרפא שיקילו היסורין ולא יקצרו אף רגע מחייו צריך לעשות כשעדיין אינו גוסס.

שו"ת אג"מ חחו"מ ח"ב סי' עג אות א

מקורות הלכתיים

- נראה לע"ד דכיון שאינו לרפאותו אלא להאריך חיו איזה שעה, **אם חיי השעה שיחיה ע"י האמצעים של הרופאים יהיה ביסורים אסור**, ואף השבו"י שהביא כ"ג יודה בזה, דמסתבר דזהו הטעם שמותר להסיר דבר המעכב יציאת הנפש כשאינ בזה מעשה כדאיתא ברמ"א /יו"ד/ סימן של"ט סוף סעיף א' שהוא משום היסורים, ואם היה מותר לעשות אמצעים להאריך חיי שעה אף כשיהיו לו יסורין, איך היה שייך להתיר להסיר דבר המעכב יציאת הנפש, הא אדרבה היו צריכין להביא הדברים שמעכבים יציאת הנפש דהא עי"ז יחיה מעט יותר, **אלא ודאי דאסור לעשות אמצעים להאריך חיי שעה באופן שיהיה ביסורים, וסתם עכוב יציאת הנפש בגוסס הוא ביסורים.**

שו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ב סי' קעד, ענף ג

מקורות הלכתיים

- התחלת לבקש ביאור נוסף על התשובה שכתבתי לד"ר רינגל וד"ר יעקבוביץ (ונדפסה לעיל סי' ע"ג), ובאמת לא ראיתי הנחיצות ליתר ביאור בזה, שלא היה מובן לי היכן ראה כתר"ה מקום ששייך לטעות שהרי הדין שכתבתי הוא דין מבואר ופשוט, שאם אין יודעין הרופאים שום רפואה לא רק לרפאותו אלא אף לא להקל היסורין, אלא להאריך קצת חיוו כמו שהן בהיסורין, אין להם ליתן רפואות כאלו. שהרי בכה"ג חזינן מעובדא דרבי (כתובות ק"ד ע"א) ... ומשמע מהגמ' שהובא זה להורות הלכה ששפיר עשתה וכדאיתא כן בר"ן בנדרים ריש דף מ' ... ופשוט שכן סובר הרמ"א ביו"ד סימן של"ט סעיף א' שמתיר וגם מצריך להסיר דברים המעכבין יציאת הנפש אף שנמצא דגורמין שימות באיזה זמן קטן קודם, דפשוט שהוא מצד היסורים שיש להגוסס בזה, דבליכא יסורין הא ליכא שום טעם שיתירו אף לסלק דברים המעכבין ליציאת הנפש, אלא אדרבה היה לנו לחייב גם להכניס. אלא ודאי שהוא מצד היסורין שיש להגוסס בזה... מ"מ כשאין לו יסורין למה לנו להשתדל אף רק בסלוק דברים המעכבין יציאת הנפש, אלא ודאי דהוא משום דאית לו להגוסס איזו יסורין בעכוב יציאת הנפש, והיה בודאי לרבותינו הרמ"א והקודמים לו קבלה בזה. והוא נכון ואמת לדינא.

מקורות הלכתיים

- וביו"ד סי' של"ט סוס"א ברמ"א דמותר למנוע המעכב יציאת נפש בגוסס אבל לעסוק ברפואות בגוסס אפילו בחיי שעה מותר עיין שבות יעקב ח"ג סי' ע"ה ובתשובת ח"ס יו"ד סי' של"ח, **איברא להאריך הגסיסה במקום שמצטער הרבה אין חיוב בדבר ולא גרע מהסרת מונע שמותר.**

שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' פו

עמדת הלכה

ברכות י א: אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים.

מפי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל: דווקא על צווארו, אבל בתוך צווארו – הרי זה תפילת שווא [כמבואר ברכות נד א: היתה אשתו מעוברת, ואומר: יהי רצון שתלד אשתי זכר - הרי זו תפילת שווא].

TYPES OF TREATMENT

- Resuscitation
- ventilation
- dialysis
- surgery
- chemotherapy
- radiation
- experimental Tx

- Food
- fluid
- oxygen
- antibiotics
- insulin
- blood
- pain killers

SUMMARY: HALAKHIC CONSIDERATIONS

- ✿ active euthanasia -- absolutely forbidden
- ✿ physician-assisted suicide -- absolutely forbidden
- ✿ withdrawal of continuous treatment – absolutely forbidden

HALAKHIC CONSIDERATIONS

- **Permissible withdrawal** ⇒ **cyclic treatment**
- **permissible withholding** ⇒ **CPR, dialysis, chemotherapy, radiation, surgery**
- **forbidden withholding** ⇒ **food, fluid, oxygen, blood, antibiotics**

THE PATIENT

THE PATIENT

- **Currently competent**
- **previously competent, currently incompetent**
 - with advance directive/
without advance directive**
 - With surrogate / without surrogate**
- **never competent**

THE PATIENT

Currently competent:

- Follow current expressed wishes, within societal norms
- An obligation to make a reasonable effort to convince the patient to receive basic needs (i.e., oxygen, nutrition, hydration, routine treatments)

THE PATIENT

Currently incompetent,
previously competent:

- Follow Advance Medical Directives and/or appointed surrogate/proxy
- Consider a close person's statement
- Consider a court appointed surrogate

THE PATIENT

Appointed surrogate/proxy

Patient, while competent, appoints a person to act on his behalf when he shall become a dying patient and incompetent

THE PATIENT

Family member

Only if declares / testifies knowing from the patient what his/her wishes were

Personal position of family member – irrelevant

In case of dispute between family members – the closer the person is to the patient he overrides

If impossible to determine – ethics committee

THE PATIENT

A close person

A person who, as determined by an authorized physician meets two conditions:

- Is related by family ties, or is emotionally attached to the dying patient, and is devoted to him;
- Knows the dying patient well, based on a continuous and prolonged relationship in the period preceding the medical treatment, or during the medical treatment.

FINAL DECISION-MAKERS

FIRST CIRCLE

- Patient
- Physician/ medical team
- surrogate (family, friend)

SECOND CIRCLE

- Institutional Ethics committee
- National ethics committee
- Court of law
- Legislator
- Religious leader

THANK YOU!

